UNIVERZITA KARLOVA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

TEZE DISERTAČNÍ PRÁCE

TYPOLOGIE CHYB V TLUMOČENÍ Z ČEŠTINY DO ČESKÉHO ZNAKOVÉHO JAZYKA

THE TYPOLOGY OF MISTAKES IN CZECH TO CZECH SIGN LANGUAGE INTERPRETING

VYPRACOVALA: MGR. NAĎA HYNKOVÁ DINGOVÁ
ŠKOLITEL: PROF. PHDR. ALENA MACUROVÁ, CSC.
2017

Profesionální tlumočnické služby jsou v České republice podle Boháčkové (2015) poskytovány od padesátých let dvacátého století. Podklady pro první tlumočnické vzdělávání a kvalifikované kurzy českého znakového jazyka pro tlumočníky mohly vzniknout až díky studiu znakového jazyka realizovanému od roku 1993. V posledních letech jsou vedeny odborné diskuze o reformě vzdělávání budoucích tlumočníků znakového jazyka a formě jejich profesní přípravy. Z tohoto úhlu pohledu řeší disertační práce aktuální téma.

V práci se zabýváme specifiky tlumočení mezi češtinou a českým znakovým jazykem, a především **charakteristikou a kategorizací chyb vzniklých při simultánním tlumočení** specifického textu z mluvené češtiny do českého znakového jazyka. Studijním materiálem pro náš výzkum je český text, který je tlumočen z mluvené češtiny do českého znakového jazyka (tlumočen byl pěti různými tlumočníky v rámci tlumočnické zkoušky v Asociaci organizací neslyšících, nedoslýchavých a jejich přátel - ASNEP).

Nejdiskutovanějším článkem práce je bezesporu **výběr textu pro analýzu**. Z celkového počtu čtrnácti textů tlumočených u zkoušky bylo vybráno pět textů, které vznikly tlumočením jednoho zdrojového mluveného dialogu pěti tlumočníky. Sám text není podle našeho názoru pro podobný typ zkoušky vhodný (jedná se o tlumočení dialogu, kde není jasný cílový recipient tlumočení) a zároveň není vhodný ani pro tento typy analýzy (rozbor tlumočeného dialogu musí reagovat na situace, které v běžném tlumočení nenastávají: běžně se netlumočí dialog pro neslyšícího klienta, „pozorovatele“). Navzdory tomu jsme jej však analýze podrobili, protože pro nás byla cenná skutečnost, že se jedná o text tlumočený pěti tlumočníky ve stejné situaci. Jsme si vědomi toho, že některé chyby však mohly být do značné míry ovlivněny zmíněnou specifickou tlumočnickou situací.

Ústřední téma práce pojednáváme v kontextu **procesu simultánního tlumočení** (ST) znakového jazyka, neboť výsledný „produkt“ tlumočení souvisí s procesem ST a se zvolenými strategiemi, jejichž využitím se tlumočníci snaží podat optimální výkon.

Různí badatelé pojmenovávají fáze procesu ST různě (viz např. Lederee 1978, Gile 2009, Jones 1998, Gerver 1979, Brislin 1981, Barik 1975, Seleskovitch 1978, Frishberg 1990, Moser-Mercer 1994, Gile 1999), ale pokud se jedná o jejich obsah a průběh, jsou zajedno v tom, že v první fázi se jedná o **aktivní poslech originálu v jazyce zdrojovém a jeho analýzu**, ve druhé fázi o **zpracování vyslechnuté informace a její uložení do operativní paměti** a ve třetí fázi pak o **produkci v jazyce cílovém** tak, aby byl zachován **záměr** (intence) řečníka a bylo dosaženo stejného **cíle** (efektu).

Abychom mohli princip ST a podstatu potenciálně vzniklých chyb lépe uchopit, využíváme modelů situace tlumočení. Z nich se jako nejvhodnější ukazuje **model úsilí** Daniela Gila z počátku osmdesátých let dvacátého století, neboť jej můžeme aplikovat rovněž na ST českého znakového jazyka. Gile se jím pokusil nastínit mentální procesy probíhající během tlumočení. Jeho model je založen na předpokladu, že při tlumočení

závisí výkon tlumočníka a adekvátnost tlumočené informace na dostatku kapacity potřebné ke zpracování informace. Pokud je tato kapacita omezena, dochází ke zhoršení kvality výkonu, a potenciálně tedy k chybám.

Při popisu komunikační situace ST znakového jazyka vycházíme v naší práci z **komunikačního modelu tlumočení** Roberta Ingrama (1978).

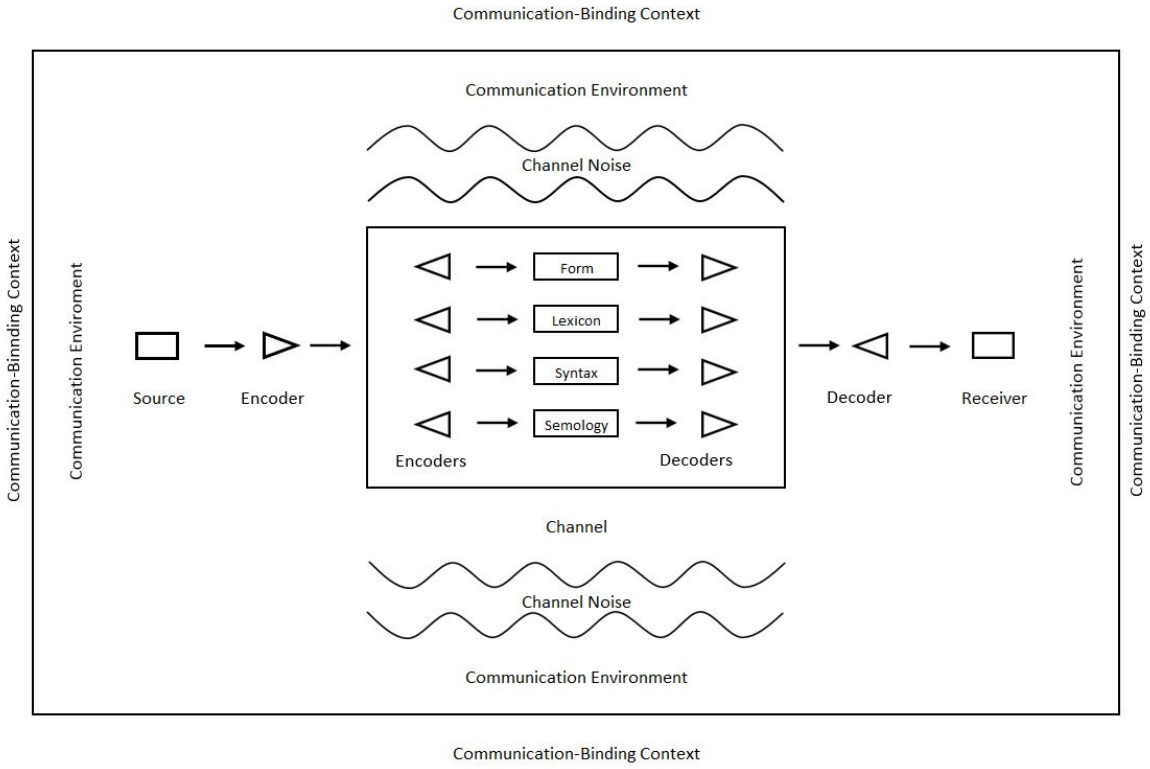

Obrázek č. 1: Tlumočení z mluveného do znakovaného jazyka (Roy, Napier 2015: 25)

Pokud je v tomto modelu jedním z účastníků komunikace neslyšící, který pro svou komunikaci preferuje znakový jazyk, a druhým účastníkem je slyšící, který buď ovládá znakový jazyk jen omezeně, nebo jej neovládá vůbec, musí jako **kanál** fungovat **tlumočník** (Roy, Napier 2015: 26).

Pokud slyšící osoba produkuje sdělení v mluveném jazyce, tlumočník ho musí dekódovat z mluvených jednotek – slov, aby zjistil, jaký obsah tyto jednotky reprezentují, a následně musí sdělení opět zakódovat do znaků znakového jazyka. Ty pak musí dekódovat neslyšící osoba. V komunikačním procesu, v němž slyšící komunikuje mluveným jazykem a neslyšící znakovým jazykem prostřednictvím tlumočníka, jsou zapojeny různé modality **jazyka**, resp. různé způsoby existence jazyka.

Komunikační prostředí se skládá i z takových prvků, jako je oblečení účastníků komunikace, osvětlení, pozadí či vizuální a zvukové bariéry. Prvky, které přímo snižují efektivitu kanálu (tlumočníka), se označují jako **kanálový šum**, a to bez ohledu na to, zda se jedná o šumy zvukové, nebo jiné. Dalším faktorem komunikačního procesu je

komunikační kontext. Pokud je součástí komunikace tlumočník, kontext se může měnit (Andersen 1971).

V našem případě (při tlumočení rozhlasového dialogu v situaci zkoušky) je komunikace mezi dvěma slyšícími osobami zprostředkovávána neslyšící osobě. Kanálem je tlumočník znakového jazyka, který je rovněž slyšící (nerodilý mluvčí českého znakového jazyka). Tlumočník se pohybuje mezi dvěma jazykovými systémy. Tlumočení probíhá z reprodukovaného zvukového záznamu a je natáčeno. Reprodukovaný zvuk má jiné kvality než přirozená mluva, na tlumočníka má vliv pořizování videozáznamu. Tlumočení probíhá za účelem splnění tlumočnické zkoušky, což je podstatným způsobem vzdáleno účelu běžného tlumočení.

Pro ilustraci průběhu ST mezi dvěma jazyky různých modalit jsme využili zjednodušujícího **modelu komunikace** Llewellyn-Jonese (1981), který se opírá o práci Baddeleyho (1979) týkající se pracovní paměti.

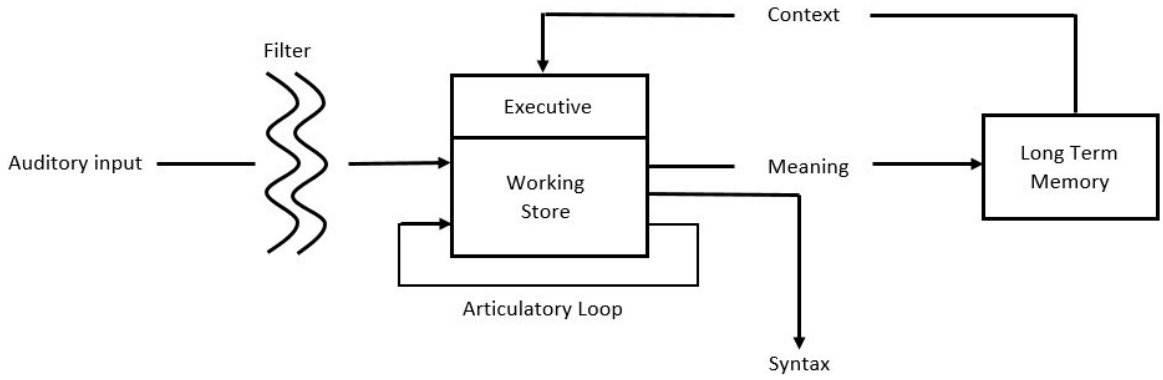

Obrázek č. 2: Porozumění zdrojovému jazyku za podpory pracovní paměti (Roy, Napier 2015: 136)

Podle Baddeleyho je při zběžném akustickém filtrování, kdy dochází k vyřazení sluchové informace nenesoucí význam (hluk atd.), vstupní informace předána do pracovní paměti. Exekutiva informaci zpracuje a předá význam do dlouhodobé paměti. Kontextová informace z dlouhodobé paměti programuje exekutivu, nabádá ji, co hledat a co odmítnout. Zde dochází k „rozkladu“ syntaxe, jinými slovy k zapomenutí konkrétního znění, a je zachován pouze význam. Pokud ale exekutiva nezachytí význam na první pokus, může být informace obnovena artikulační smyčkou a znovu zpracována. Vyslechnutá informace může být takovým způsobem znovu obnovena, čímž dostává exekutiva druhou možnost zachytit význam. Kapacita artikulační smyčky je podle Baddeleyho omezena spíše časově než počtem udržitelných jednotek. Jeho důkazy nasvědčují, že maximální kapacita, při níž ještě nedochází k nepostřehnutí nebo „zapomenutí“ informace, je přibližně 4,5 vteřiny.

Na obrázku č. 3 je vyobrazen modifikovaný model, díky němuž lze popsat zpracování zdrojového textu a zároveň produkci textu cílového. Tento model předpokládá, že tlumočník zpracovává plynule jak zdrojový, tak cílový text a mezi oběma jazyky ideálně

nedochází k interferenci. Varianty tohoto modelu mohou být použity pro popis dílčích problémů v procesu převodu informace.

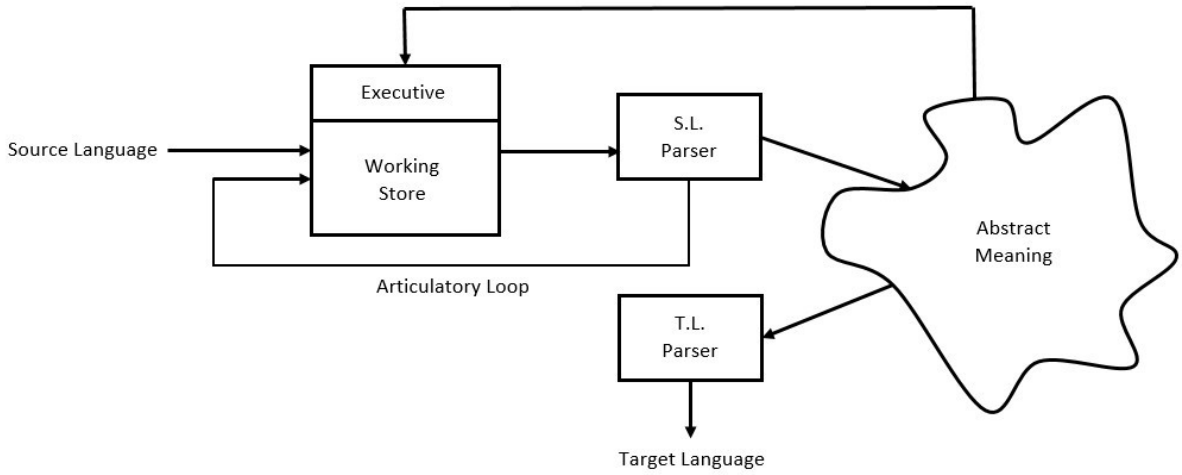

Obrázek č. 3: Zpracování zdrojového jazyka a zároveň produkce cílového jazyka (Roy, Napier 2015: 137)

Díky modelování specifické tlumočnické situace si lze uvědomit, že mnoho nedorozumění ve zprostředkované komunikaci vyplývá z nedostatečné znalosti cílového jazyka, resp. z **nedostatečné znalosti repertoáru stylů ve znakovém jazyce**. Základ těchto rezerv v tlumočnických dovednostech souvisí s postoji ke znakovému jazyku, které mohou být v kontrastu s deklarovanými znalostmi. Tlumočníci i s prokazatelným translatologickým povědomím mohou ne zcela vědomě pohlížet na znakový jazyk jako na jazyk menšiny, který má omezené možnosti, což se často promítá do přístupu k tlumočení. V takovém případě je za tzv. přesné tlumočení považován nejčastěji doslovný převod sdělení. Tlumočníci se v projevu ve znakovém jazyce snaží co nejvíce zachovat rysy mluveného jazyka, a to s cílem „zrovnoprávnit" znakový jazyk s jazykem mluveným.

Mnoho komplikací v hodnocení tlumočnického výkonu přináší specifičnost znakového jazyka. Jde zejména o problémy **a) standardizace/kodifikace**, **b) bilingvismu/multilingvismu** a **c) samotné povahy znakového jazyka / neexistence psané podoby**.

Znakový projev mluvčích českého znakového jazyka je velmi individuální. Na rozdíl od umělých komunikačních systémů, pro něž je typickou (a žádoucí) vlastností unifikovanost (stejně jako exaktnost, jednoduchost, pravidelnost a systematičnost), je ve všech přirozených jazycích – nejen znakových, ale i mluvených – zcela běžným jevem **variabilita**. Rozdíl mezi češtinou a českým znakovým jazykem spočívá v tom, že čeština disponuje tzv. **spisovnou varietou**. Rozrůzněnost českého znakového jazyka bývá často označována jako „nejednotnost" a pokládá se za negativní rys. Lexikální rozrůznění českého znakového jazyka je dáno obvykle geograficky, ale také sociálně. V interkulturní komunikaci a oficiálních situacích přitom bývají specifické rysy znakových jazyků

(simultánnost a využití trojrozměrného prostoru) zhusta potlačeny ve prospěch vyjadřování lineárního, bližšího jazykům mluveným (Macurová 2001: 69).

Především v důsledku neexistence psané formy znakového jazyka se neslyšící v České republice nacházejí v situaci **„povinného“ bilingvismu**. Slyšící lidé v komunikaci s neslyšícími nepřekvapivě preferují jazyk mluvený, znakový jazyk bývá většinovou společností často potlačován a jeho užívání je akceptováno jen v situaci, kdy je v roli „berličky“ pro výuku většinového jazyka, v mezidobí, než se neslyšící jedinec naučí dostatečně mluvený jazyk, případně v situaci, kdy je neslyšící osoba shledána méně schopnou, až nedostačivou pro výuku „náročnějšího“ většinového jazyka. Ve vzdělávacím prostředí se tedy stále ještě většinově používá mluvený jazyk. Znakový jazyk je neslyšícími používán především při volnočasových aktivitách a v prostředí intrakulturní komunikace neslyšících.

Neslyšící se v každodenních komunikačních situacích ve svém jazykovém chování neustále pohybují na **škále** od **mluvené češtiny** (používané ve škole a v interkulturní komunikaci) přes **nejrůznější pidžinové systémy** až po **český znakový jazyk** (užívaný především v interkulturní komunikaci, např. v klubech neslyšících).

Hlavním zdrojem všech komplikací (vzdělávání, tlumočení, standardizace) je především odlišnost znakového jazyka, který je v mnoha ohledech jiný než jakýkoliv ze známých jazyků mluvených. Na první pohled je zřejmé, že způsob existence českého znakového jazyka je jiný než způsob existence mluvených jazyků (jedná se o vizuálně-motorický jazyk). Jeho jinakost přímo ovlivňuje jeho další rysy, které z tohoto způsobu existence vycházejí. Nejvýraznějším rysem českého znakového jazyka je 1) **simultánnost** a 2) jeho **existence v prostoru** (Macurová 2001: 94). Právě tyto charakteristiky jsou základem pro další popisy všech dosud známých znakových jazyků, které mají ještě společnou výraznější **ikonickou reprezentaci**, než mají jazyky mluvené.

Se zřetelem ke kontextu tlumočení jsme se tyto problémy (viz výše) pokusili alespoň částečně řešit využitím pěti neslyšících odborníků: neslyšících konzultantů, překladatelů a tlumočníka. Ve všech případech se jednalo o bilingvní osoby, které jsou rodilými mluvčími znakového jazyka, jejich náhledy na tlumočené texty pomohly alespoň v nějaké míře zmírnit rizika nedorozumění nebo neporozumění specifičností znakovým jazykem daná.

Při analýze jsme byli nuceni řešit **řadu problémů**. Nejzávažnější z nich souvisely a) **se způsobem zápisu** problémových částí textu a b) se **způsobem záznamu** konkrétních chyb z autentických tlumočených textů s ohledem na zachování anonymity tlumočníků. Oba tyto problémy jsme vyřešili kompromisem, tj. a) **přepisem formou glos** a b) **záznamem (fotografiemi) stínového „přeznakování“** tlumočeného textu prostřednictvím neslyšícího figuranta. Vhodným řešením by do budoucna mohlo být převedení textu pomocí umělého mluvčího (tzv. avatara), ideálním řešením by však bylo nalezení tlumočníků, kteří budou na analýze spolupracovat, budou ochotni svolit k veřejné prezentaci záznamu svého

tlumočnického výkonu a nebudou se obávat negativních důsledků analýzy pro svou tlumočnickou praxi.

V průběhu simultánního tlumočení se tlumočníci zahrnutí do výzkumu dopustili v „produktu“ tlumočení posunů a chyb různého typu. Ty lze vnímat jako součást tlumočnických strategií (Roy, Napier 2015: strategické vynechávky, nízkorizikové vynechávky, copingové strategie) nebo jako typ selhání (Gile 1999) či chyb (Cokely 1985).

V analyzovaných textech jsme identifikovali všech **pět typů chyb v tlumočení do znakového jazyka uvedených v Cokelyho taxonomii** (omise, adice, substituce, interference a anomálie), a to včetně jejich podtypů.

1 OMISE

A) Morfologická omise: obsah jasně vyjádřený vázanými morfémy ve zdrojovém jazyce je v cílovém jazyce vynechán.

B) Lexikální omise: obsah, který je jasně lexikálně vyjádřen ve zdrojovém jazyce, je v cílovém jazyce vypuštěn.

C) Omise kohezních prvků: omise prvku zdrojového jazyka, jenž realizuje soudržnost textu.

Přestože v naší práci nešlo o kvantitativní výzkum, je evidentní, že nejčastějšími chybami byly ve výsledných textech **lexikální omise** (výpustky). Převažovaly přitom výpustky nízkorizikové (srov. Pym 2008), jež nepůsobily neslyšícím konzultantům zásadní potíže v porozumění. Výpustky vysokorizikové se vyskytly jen výjimečně, což podporuje domněnku, že práce s výpustkami je jednou z tlumočnických strategií, v jejímž rámci tlumočníci z jazykově ekonomických důvodů záměrně vypouštějí informace s nízkou výpovědní hodnotou, a to s cílem stihnout převést co nejvíce z informací zásadních pro pochopení smyslu sdělení.

Omisí morfologických a **kohezních** jsme zaznamenali výrazně méně než omisí lexikálních. Morfologické omise se týkaly pluralizace a modulace sloves, resp. problémů s vyjadřováním argumentů sloves. Kohezní omise se týkaly především nedostatečného využívání prostoru pro vyjádření vztahů mezi referenty.

2 ADICE

A) Nemanuální adice: nemanuální signály, které se vyskytují spolu s manuálně artikulovanými znaky a vyjadřují v cílovém jazyce obsah odlišný od obsahu zdrojového textu.

B) Lexikální adice: lexikální prvky v cílovém textu, které mění význam textu.

C) Kohezní adice: prvky v cílovém jazyce, které odkazují k předchozím prvkům cílového textu a ve zdrojovém textu nefigurují.

Při úvahách o možnosti přidávání informací do textu jsme si kladli otázku, zda je obecně úkolem tlumočníka objasňovat a vysvětlovat obsah sdělení. Jsme nuceni na ni odpovědět tak, že na základě zkušeností s cílovou skupinou příjemců tlumočení a s jejich sociokulturním zázemím, a především pak na základě diskuzí s neslyšícími odborníky by mělo být zpřehlednění a „vizualizace" obsahu textu automatickou součástí tlumočnické práce.

N**emanuální adice** (nemanuální chování a pohyby úst) jsou v případě tlumočníků výzkumného vzorku významnou součástí tlumočnického „stylu": tlumočník se jimi snaží dokázat používání „správného" znakového jazyka s parametry typickými pro intrakulturní komunikaci (specifické znaky a orální komponenty).

Ve skupině adicí byly jako nejrozšířenější vymezeny **lexikální adice**. **Kohezní adice** tak časté nebyly. Ve skupině adicí jsme navíc oproti Cokelyho taxonomii dále vymezili a) adice výplňkové, tj. skupinu znaků, které se objevovaly často a plnily funkci **výplňkových znaků**, b) adice zdvořilostní, tj. lexémy, které tlumočníci přidávali do cílového textu se záměrem podpořit **zdvořilostní funkci**, přestože v českém znakovém jazyce měla být zdvořilost vyjadřována primárně spíše nemanuálními prostředky.

3 SUBSTITUCE

A) Rozšiřující substituce: užití lexikálního prvku cílového jazyka, které rozšiřuje rozsah významu lexikálního prvku zdrojového jazyka.

B) Restriktivní substituce: užití lexikálního prvku cílového jazyka, které omezuje či zužuje rozsah významu lexikálního prvku zdrojového jazyka (např. užití zájmena *já* místo *my*).

C) Kohezní substituce: užití lexikálního prvku cílového jazyka, které pozměňuje kohezní vztahy zdrojového textu; jedná se o užití lexikálních prvků, které mění vyjádření soudržnosti cílového textu.

D) Nemotivovaná substituce: užití lexikálního prvku cílového jazyka, které ve zdrojovém textu neexistuje.

Stejně jako adiční chyby nabízí **substituční chyby** příjemci jen malou šanci a) rozpoznat posun od zdrojového sdělení a b) identifikovat význam zdrojového textu. Příjemce tedy ve většině případů prostě přijme výrok v cílovém jazyce „tak, jak je". V případě **restriktivních a rozšiřujících substitucí** nebyly pro příjemce všechny stejně rizikové, avšak pokud se v cílovém textu objevily, svým obsahem se zdrojovému sdělení v podstatě významově nevzdalovaly. **Kohezní a nemotivované substituce** se vyskytovaly v cílových tlumočených textech jen ojediněle. Celkově se nejvíce **substitučních chyb** nashromáždilo

v tlumočení té části zdrojového textu, která byla již v samém úvodu analýzy z pohledu srozumitelnosti shledána jako náročná (informační hustota, číselné údaje, formulace náročné na „vizualizaci“).

4 INTERFERENCE

Přítomnost/nepřítomnost interferencí může být jedním z hlavních kritérií kvality tlumočeného textu. Pokud tlumočník převádí text spíše doslovně, mohou se interference projevit různými způsoby a na všech jazykových rovinách. Nejčastěji mohou mít např. podobu doslovného překladu idiomů, doslovného překladu obrazných pojmenování, neuzuálních kolokací v cílovém jazyce a neuzuálních nebo nesprávných gramatických prostředků.

A) Lexikální interference: „doslovné“ vyjádření určitých lexikálních prvků zdrojového jazyka ve formě jinak obecně přijatelného výroku v cílovém jazyce.

V případě lexikálních interferencí jsme se přitom snažili být obezřetní a nezaměňovat je s lexikálními výpůjčkami a přepínáním či mísením kódů (Davis 1990). Vycházeli jsme přitom z předpokladu, že interference je důsledkem nedostatečné kompetence v cílovém jazyce.

B) Syntaktická interference: (skoro) úplná a nevhodná věrnost syntaxi zdrojového textu při produkci cílového textu, která má za následek nevhodný a nepřijatelný výrok.

Syntaktické interference souvisely nejčastěji s převodem zdvořilostních frází zdrojového jazyka jako jazyka většinového, „silnějšího“ a prestižnějšího.

V oblasti interferencí jsme se zabývali pohyby úst (místo orálních komponentů byly používány mluvní komponenty v podobě celého vysloveného slova nebo jeho větší části), inicializovanými znaky a hláskováním českých slov prstovou abecedou (užívaným tlumočníky místo ustálených znaků českého znakového jazyka). To bylo v rozporu s předpokladem, že v oblasti terminologie užije tlumočník vhodné ekvivalenty, a to i v případě, kdy nebude znát přímo odpovídající termín v českém znakovém jazyce, konkrétně že s ohledem na sociokulturní jinakost obou pracovních jazyků využije nekonvencionalizovaného opisu. Odlišný postup tlumočníků při řešení tlumočnických situací souvisí zřejmě s nedokonalou kompetencí tlumočníků v českém znakovém jazyce (srov. hodnocení neslyšících odborníků), především pokud jde o omezený stylový repertoár tlumočníků.

5 ANOMÁLIE

Tato kategorie popisuje případy, ve kterých sdělení v cílovém jazyce nedává smysl nebo je nejasné a které nemohou být přijatelně objasněny jiným typem chyb.

A) Anomálie, kdy výroky v cílovém jazyce nedávají smysl.

B) Interpretační anomálie: případy, ve kterých sdělení v cílovém jazyce buď obsahuje nadbytečné výroky, které ve zdrojovém jazyce nejsou a nejsou ani nijak motivované, nebo vynechává podstatné části obsahu zdrojového textu, **v důsledku čehož je významným způsobem narušena srozumitelnost cílového textu.**

Tento typ chyb je největším problémem, neboť způsobuje, že výslednému produktu tlumočení není možné porozumět.

Největší problém představovaly pro tlumočníky ty části textu, které obsahovaly větší množství **informací citlivých na pokles pozornosti**, jako jsou např. číselné údaje, komplikovanější vztahy mezi referenty, názvy, vlastní jména a zkratky. Vzhledem k jejich malé redundantnosti stačí jen slabý pokles pozornosti a tlumočník je dešifruje nedokonale, a tím i nedokonale přetlumočí. Sledovaní tlumočníci však selhávali i v jiných částech textu. Tím se posiluje hypotéza, že u tlumočníků dochází v průběhu tlumočnického procesu k deficitu procesní kapacity (srov. Gile 1999).

Všechny typy chyb vydělené v Cokelyho taxonomii jsme v tlumočení českého znakového jazyka identifikovali. Některé podkategorie pochybení jsme navíc rozšířili o jiné příklady z analyzovaných textů.

Povahu výsledných textů jsme zvažovali i se zřetelem ke **copingovým strategiím.** Z tohoto úhlu pohledu má tlumočník, který je připraven zapojit do procesu tlumočení lingvistické a kulturní znalosti a využít kreativní a často intuitivní řešení problémů, lepší perspektivu být úspěšným v převodu informace, má lepší možnost zvýšit efektivitu tlumočení, a zajistit tak naplnění „významového potenciálu“ zdrojových textů. Ve sledovaných textech se ukázalo, že tlumočníci českého znakového jazyka využívají jen velmi okrajově **volného tlumočení**, jedné ze základních copingových strategií vedoucích ke zvládání tlumočení mezi dvěma výrazně odlišnými jazyky a kulturami.

Jak už bylo uvedeno, dialog byl tlumočen pro neslyšícího „pozorovatele“, k využití copingových strategií nemuselo docházet na úrovni managementu jednotlivých replik, ale spíše na úrovni převodu celého dialogu do českého znakového jazyka tak, aby výsledný tlumočený **dialog působil přirozeně**. Tlumočníci však v potřebné míře nevyužívali nemanuální prostředky (pohled, „mimický obraz“ přiřazený každému účastníku dialogu, souhlasné přitakávání apod.), rozlišení otázky a odpovědi nebylo vždy srozumitelné (chyběly nemanuální signály otázky), nebyly dodržovány zvyklosti související s předáváním slova v intrakulturní komunikaci neslyšících (práce s pohledem, návaznosti otázky a odpovědi).

Tlumočníci adekvátním způsobem **nezohledňovali pragmatickou stránku dialogu** (např. vztah mezi prodavačem a zákaznicí byl v cílovém textu jen naznačen, pro neslyšícího příjemce nebyl na rozdíl od zdrojového textu dostatečně srozumitelný, tlumočníci nezohled-

ňovali zvyklosti a komunikační normy české komunity Neslyšících jako upoutávání pozornosti, pozdravy, společenské fráze, zdvořilost, způsoby předávání slova v dialogu).

V analyzovaných tlumočených textech neslyšící konzultanti velmi kladně hodnotili, pokud se tlumočníkovi podařilo najít tlumočnická řešení, která **využívala specifické jazykové prostředky** českého znakového jazyka, a nespoléhal se na případnou znalost většinového jazyka na straně neslyšících recipientů.

Další části práce se zaměřují na specifika, která se projevila při analýze tlumočených textů. Na lexikální rovině českého znakového jazyka se objevilo několik sporných oblastí užití znakové zásoby. Nejčastěji se jednalo o problémy týkající se 1) **deformace znaku** (změny jednoho z parametrů znaku ve srovnání s běžně užívaným znakem), 2) **pohybu úst v produkci znaku** (adekvátní mluvní komponent byl často nahrazen méně vhodným, až nevhodným orálním komponentem), 3) **použití znaku v kontextu** (znak je z hlediska formy v pořádku, ale vzhledem ke kontextu je nevhodně použit), 4) **kontextově nevhodného použití specifického znaku** (vytýkáme je jako samostatnou skupinu znaků běžné slovní zásoby především z důvodu jejich komplexní stavby) a 5) **užití terminologie**, resp. nevyužití známého, do značné míry ustáleného termínu používaného obvykle v podobných kontextech.

1) **Deformace znaku** (změny jednoho z parametrů znaku ve srovnání s běžně užívaným znakem)

Příklady **deformace znaku** lze demonstrovat na znacích PRAČKA, ITÁLIE, SLEVA, SPLÁTKA, KOUPELNA, ELEKTŘINA, MÍSTO, ROZHODNUT SE, ASI a ZAJÍMAVÝ. Nejčastěji došlo ke změně tvaru ruky, objevily se však i problémy s parametrem pohybu a místa artikulace. Chyby jsou vždy v tabulce zvýrazněny červeně.

Heslo	pračka
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	*stroj na praní prádla*
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	PRÁDLO + TOČIT SE *1 - sklopený ukazovák rýsuje vodorovný kroužek (tancovat, kruh atd.)* *2 - proti sobě postavené ukazováky dělají kroužky (kolotoč, točit se kolem něčeho, rotace)* Klasifikátor není uveden.
Znak uvedený neslyšícími konzultanty PRÁDLO+TOČIT SE+ KLF(kvádrový objekt)	
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu TOČIT SE	
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
1. PRÁDLO+TOČIT SE (orientace prstů doleva, orientace dlaně doleva) 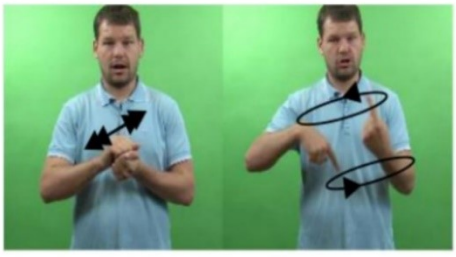	

2) **Pohyb úst v produkci znaku** (adekvátní mluvní komponent je často nahrazen méně vhodným, až nevhodným orálním komponentem), např. znaky ZAJÍMAVÝ, ÚSPORA, „MALÁ KOUPELNA“ a OTEVŘÍT. Typickým případem je substituce mluvního komponentu komponentem orálním ve snaze formálně se více přiblížit intrakulturní komunikaci neslyšících.

Heslo	zajímavý
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	*1. budící zájem, pozoruhodný* *2. soustředěná pozornost a účast věnovaná něčemu, někomu*
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	*Palec se vlevo několikrát dotkne hrudi, malíček natažený.* Pohyb úst: není popsán. Na fotografii je zřetené otevření úst ve tvaru “aaa”
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Pohyb úst: mluvní komponent ve tvaru "záj"
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Pohyb úst: mluvní komponent ve tvaru "zájem"

3) **Použití znaku v kontextu**: znak je formálně v pořádku, ale vzhledem ke kontextu je nevhodně použit, např. znaky HEZKÝ/PĚKNÝ, BÝT-JEDNO a PENÍZE. Nejčastěji se jednalo o stylistickou nevhodnost užití znaku, případně o užití příznakového znaku (který náleží k určitému dialektu) v jinak neutrálním textu.

Heslo	pěkný
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	*=hezký* *1. příjemně působící svým vzhledem*
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	Palec a ukazovák sjíždí po tváři pod bradu, kde se spojí. Chceme-li zdůraznit, je pohyb pomalejší.
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Slovníkový znak HEZKÝ
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Slovníkový znak HEZKÝ
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
1. slovníkový znak HEZKÝ 2. PĚKNÝ 	

4) **Použití specifického znaku**

Specifické znaky uvádíme jako zvláštní skupinu znaků. Podle neslyšících odborníků byly velmi často používány nevhodně především vzhledem k jejich užití v kontextu. Tím se potvrzují obavy zahraničních neslyšících, že slyšící pro silnou vázanost na kulturu nemohou užívání specifických znaků ovládnout komplexně.

Specifický znak (SZ) "NAPOŘÁD/NASTÁLO"	
Obecný význam SZ	1. Vyjádření, kdy něco z nějakého určitého důvodu zůstane vryto v paměti. 2. Vyjádření typického zvyku, vlastnosti.
Kontext použití (zdrojový text)	*Dobře, pokud* ***nejste vázána*** *značkou, doporučil bych Vám možná tento model.*
Překlad v dané kontextu do ČZJ (přepis glosami)	DOBŘE ZNAČKA SZ: nastálo, napořád NEBÝT DOPORUČIT (ty-mě) (text č. 5)
Zpětný překlad do češtiny	*Dobře, na značce* ***vám tedy nezáleží.*** *Doporučuji tento typ…*
Specifický znak (SZ) "NEVĚDĚT"	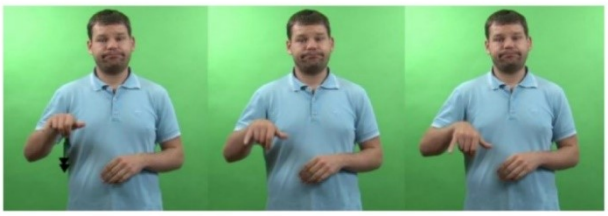
Obecný význam SZ	Nevědět
Kontext použití (zdrojový text)	***Tak, tak to ani ne****. Dávám přednost italským spotřebičům…*
Překlad v dané kontextu do ČZJ (přepis glosami)	SZ: nevědět TYP ITÁLIE PRAČKA MÍT (já) (text č. 2)
Zpětný překlad do češtiny	***Tak to nemám ponětí.*** *Nějaká italská pračka.*
Specifický znak (SZ) "ZVLÁDNOUT/DOKÁZAT"	
Obecný význam SZ	Být schopen
Kontext použití (zdrojový text)	*Tak jsem se chtěla zeptat, jestli byste si na mě neudělal chvilku času a* ***nevysvětlil mi****, ehm, nebo neukázal mi nějaké nové typy…*
Překlad v dané kontextu do ČZJ (přepis glosami)	CHTÍT ZEPTAT SE (já-tebe) SZ: dokázat VYSVĚTLIT VĚNOVAT (ty-mě) NĚCO NEBO UKÁZAT (ty-mě) NOVÝ TYP MÍT (tady všude) OBCHOD (text č. 4)
Zpětný překlad do češtiny	*Chci se zeptat, jestli* ***byste mi dokázal*** *něco vysvětlit, věnovat mi čas nebo mi ukázat, jaké u vás máte nové typy praček.*

5) **Užití terminologie**, resp. nevyužití známého, do značné míry ustáleného termínu obvykle používaného v podobných kontextech.

Termíny a polotermíny tvořily další skupinu problematických znaků. Místo ustálených termínů byl použit inicializovaný znak („litr“ – „L“), v případě ad hoc termínů, pro které bylo potřeba vytvořit adekvátní opis, byl vytvořen znak, který nebyl podle neslyšících hodnotitelů dostatečně jednoznačný, a nesplňoval tak charakteristiku termínu, případně byly nevhodným způsobem použity v opisu např. klasifikátory („ENERGIE“, „BOJLER“, „SPOTŘEBA“). V jednom případě byl užit termín obsahově spadající do jiné oblasti (MODEL (pračky) × MODEL (protetický)). Pozitivní je, že se tlumočníci automaticky neuchylovali ke kódování termínů prostřednictvím prstové abecedy, tedy nepřeváděli termín jen vyhláskováním mluveného výrazu.

Heslo	litr
Heslo ve Slovníku spisovné češtiny	*jednotka objemu, množství v ní obsažené*
Heslo ve slovníku českého znakového jazyka	*Obě ruce se současně krátce předsunou před tělo.*
Znak uvedený neslyšícími konzultanty	Slovníkový znak
Znak použitý rodilou mluvčí v tlumočeném textu	Slovníkový znak
Znaky použité tlumočníky v tlumočených textech	
1. slovníkový znak LITR 2. LITR (inicializovaný znak "L")	

V souvislosti se „stylem" projevu tlumočníků neslyšící konzultanti opakovaně upozorňovali na nežádoucí „přízvuk" v českém znakovém jazyce (Padden 2014). V „přízvuku" hraje roli: a) **umístění znaku** (znakování příliš vysoko/vlevo/vpravo/dole ve znakovacím prostoru, nepřirozené vedení pohledu), b) **volba znaku** (stylově nevhodné užití konkrétních znaků, např. „V POHODĚ", „OK", specifické znaky, vycpávkové znaky „PRÁVĚ", „TO-JE"), c) **rytmus** (výkyvy v tempu znakování, opakování pohybu ve znacích s jednoduchým

pohybem, např. „TISÍC“, „POTŘEBOVAT“), d) **zbytečné opakování znaku** (opakování jmen místo využití klasifikátorů a odkazování), e) **nevhodné mluvní komponenty** a f) **nadbytečné pohyby** (pohupování v kolenou, spouštění rukou v průběhu promluvy). Tento přízvuk slyšícího uživatele znakového jazyka významně ovlivňuje komunikaci. Není přímo překážkou v porozumění, ale neslyšícím narušuje komunikační komfort (viz kap. 12 Hodnocení výsledných tlumočených textů bez ohledu na zdrojový text).

V práci jsme hodnotili kvalitu textů jako nerodilí mluvčí, pro které je český znakový jazyk aktivním jazykem B. Jevilo se proto jako užitečné rozšířit analýzu textů o **intuitivní reflexi** podpořenou a) **konzultacemi s rodilými mluvčími** českého znakového jazyka a b) **metodou zpětného překladu tlumočeného textu**. Na analýze chyb jsme spolupracovali s **neslyšícími konzultanty a tlumočníky** českého znakového jazyka a využili jsme **kontrolního textu** tlumočeného neslyšící tlumočnicí.

Problémy související s „přízvukem“ v českém znakovém jazyce se do značné míry překrývají s výčtem problémů podaném neslyšícími překladateli, kteří se podíleli na analýze tlumočených textů. Ke zpětným překladům si spontánně poznamenávali své komentáře týkající se především srozumitelnosti a formy tlumočení. Z těchto komentářů vyplynul přehled problémů, které neslyšící rodilí mluvčí vnímají při tlumočení z češtiny do českého znakového jazyka jako nejmarkantnější: a) **opakování znaku** (např. parazitní znaky), b) **dynamiku a rytmus textu** (např. nevhodné zařazování pauz), c) **výběr znaků** (např. stylová rozkolísanost), d) **strukturu výpovědi** (např. absence slovesa), e) **nejednoznačnost** (např. nepřesnost použitých termínů), f) **prostorové uspořádání** (např. malá míra vizualizace) a g) **logické návaznosti** (např. odpověď nenavazuje na otázku).

Zmínit je třeba ještě **chyby související se simultánně-prostorovou organizací textu** českého znakového jazyka, tj. chyby a) v **používání klasifikátorových tvarů ruky**, klasifikátorů a klasifikátorových konstrukcí; vzhledem k typu textu (dialog) se projevil i značný problém b) v **souvislosti se střídáním rolí**; problém s vymezením perspektivy promluvy, jenž se může odrazit v nepřesném uplatňování principu střídání rolí, jsme přitom u tlumočníků očekávali na samém počátku analýzy textů (viz kap. 14 Obecně nejvýraznější typy chyb v tlumočených textech).

Práce je především **rozvahou nad mnoha otázkami** týkajícími se kvality ST z češtiny do českého znakového jazyka. Mezi základní otázky patří:

Jaké problémy tlumočení mezi dvěma jazyky s různou modalitou, resp. z jazyka A (mateřského, mluveného) do jazyka B (ne-mateřského, znakového), jsou typické pro oblast tlumočení do českého znakového jazyka?

Platí kategorizace chyb vytvořené na základě studia tlumočení mluvených jazyků i v případě tlumočení do českého znakového jazyka bezvýhradně, nebo částečně? V čem se případně tlumočení do českého znakového jazyka liší? V čem se kategorizace chyb shodují?

Do jaké míry jsou konkrétní typy chyb ovlivněny odlišnou modalitou jazyků, mezi kterými se tlumočí? Je vynechání informace vždy chyba?

Do jaké míry se na chybách podílí nedokonale nastavené tlumočnické vzdělávání tlumočníků českého znakového jazyka a do jaké míry za nimi stojí určité neporozumění sdělení ve zdrojovém jazyce (neznalost oboru a použité terminologie)?

Naším cílem nebylo najít jednoznačnou odpověď na všechny otázky, které při zpracovávání práce vyvstaly, ale spíše upozornit na specifika práce tlumočníků českého znakového jazyka a naznačit způsob, kterým by se chybám v tlumočení mohlo předcházet již ve fázi profesní přípravy tlumočníků znakového jazyka.

Jsme přesvědčeni, že poznatky této práce mohou být významné pro oblast vzdělávání a přípravy tlumočníků, a to ve vztahu k tlumočnickým strategiím, které tlumočníci používají, i ve vztahu k náplni studia tlumočnictví. Podle našeho názoru a názoru neslyšících odborníků budou tlumočníci v procesu tlumočení úspěšnější, pokud budou mít dokončené vysokoškolské vzdělání, nejlépe v oblasti lingvistiky znakového jazyka a jeho tlumočení.

V práci jsme mimo jiné upozornili na skutečnost, že tlumočníci dělají při tlumočení různé typy chyb, např. výpustek, přičemž jeden z jejích typů může fungovat jako vědomá copingová strategie. Z tohoto zjištění vyplývá, že je třeba, aby se studenti tlumočení učili o typech chyb, k nimž při tlumočení dochází, a o tom, proč k nim dochází. Pokud se budou orientovat v různých typech výpustek a sociolingvistických a sociokulturních faktorech komunikace, které mají vliv na jejich výskyt, budou moci určité „chyby“ využívat vědomě jako tlumočnickou strategii a zároveň si budou více vědomi skutečnosti, že se mohou dopustit chyby, jež může být vnímána jako tlumočnické selhání.

Tlumočnické výkony nebyly analyzovány s ohledem na přesnost a nebylo testováno, do jaké míry jim mohou porozumět neslyšící, jímž je tlumočení určeno. V současné době existuje jen málo studií věnovaných tomu, jak neslyšící rozumějí informacím, které se k nim dostávají prostřednictvím tlumočení (např. Llewellyn-Jones 1981, Stener 1998). Jsme si vědomi, že v ideální analýze by bylo nejprve testováno porozumění ze strany neslyšících recipientů a až poté by se hodnotily tlumočnické chyby, případně efektivita tlumočníků znakového jazyka ve vztahu k používání tlumočnických strategií. Přestože jsme v průběhu analýzy aktivně spolupracovali s neslyšícími konzultanty, informace získané od nich neposkytují důkazy, zda se tlumočníkům při tlumočení dařilo používat tlumočnické strategie vhodně.

Dalším podnětem je realizovat panelové diskuze s neslyšícími klienty a ptát se na jejich očekávání při tlumočení v různých situacích a prostředích. V souvislosti s tím je zásadní otevřít otázku o podobě jazykové přípravy tlumočníků. Mnozí tlumočníci zahrnutí do naší analýzy jsou aktivními tlumočníky s dlouholetou praxí se snahou soustavně se jazykově vzdělávat. Přesto byly jejich jazykové kompetence neslyšícími odborníky hodnoceny velmi kriticky. Pokud však nebude potřebám a nárokům neslyšících klientů přizpůsobena i jazy-

ková příprava tlumočníků, na které se budou aktivně podílet neslyšící, neuspokojivá situace v oblasti poskytovaných tlumočnických služeb se pravděpodobně nezmění.

Všechny budoucí výzkumy by se podle našeho názoru měly snažit o to, aby se prohloubilo naše chápání vztahů mezi tlumočníky, klienty a prostředím, ve kterém tlumočení probíhá. Další výzkum umožní tlumočníkům, učitelům tlumočení a odborníkům v oboru tlumočení, aby prozkoumali proces tlumočení a strategie tlumočníků hlouběji a aby zjistili více o sociolingvistických a sociokulturních faktorech, které mají vliv na tlumočení různých komunikačních událostí. Jsme přesvědčeni, že díky podobným výzkumům se nám podaří lépe poznat samotný znakový jazyk. Takový výzkum umožní oprostit se od pouhých úvah, zda byli tlumočníci úspěšní, nebo zda selhali, a zaměřit se na využité strategie a podíl tlumočníků na efektivitě dané akce.

Seznam použitých zdrojů

ANDERSEN, K. E., 1971. *Persuasion: Theory and Practice.* Boston: Allyn and Bacon.

BADDELEY, A. D., 1979. Working memory and reading. In: *Processing of visible language*. Springer US.

BARIK, H. C., 1975/2002. Simultaneous Interpretation. Qualitative and linguistic data. In: PÖCHHACKER, F.; SHLESINGER, M., eds. *The Interpreting Studies Reader*. London; New York: Routledge, s. 79–91.

COKELY, D., 1985. *Towards a sociolinguistic model of the interpreting process: focus on ASL and English*. UMI.

COKELY, D., 1986. The effects of lag time on interpreter errors. *Sign Language Studies* 53.1, s. 341–375.

COKELY, D., 1992. *Sign language interpreters and interpreting*. Burtonsville: Linstok Press, 161 s.

DAVIS, J., 1990. Linguistic transference and interference: Interpreting between English and ASL. *Sign language research: Theoretical issues*, s. 308–321.

EMMOREY, K., 2002. *Language, Cognition, and the Brain. lnsights From Sign Language Research.* Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.

FRISHBERG, N., 1990. *Interpreting: An introduction*. Silver Spring: RID.

GABRIELOVÁ, D.; PAUR, J.; ZEMAN, J., 1988. *Slovník znakové řeči*. Praha: Horizont.

GERVER, D., 1969. The Effects of Source Language Presentation on the Performance of Simultaneous Conference Interpreters. In: PÖCHHACKER, F.; SHLESINGER, M., eds. *The Interpreting Studies Reader*. London, New York: Routledge, 2002, s. 52–66.

GERVER, D.; WALLACE SINAIKO, H., 1979. *Language Interpretation and Communication* (Vol. 6). New York: Plenum Publishing Corporation.

GILE, D., 1999. Testing the Effort Models' tightrope hypothesis in simultaneous interpreting. A contribution. *Hermes* 23, s.153–172.

GILE, D., 2009. *Basic Concepts and Models for Interpreter and Translator Training*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

GILE, D., 2011. Errors, Omissions and Infelicities in Broadcast Interpreting. In: ALVSTAD, C.; HILD, A.; TISELIUS, E., ed. *Methods and Strategies of Process Research: Integrative approaches in Translation Studies.* Amsterdam; Philadelpia: John Benjamins Publishing Company, s. 201–218.

GLEASON, H. A., 1965. *Linguistics and English grammar*. New York: Holt, Rinehart and Winston.

INGRAM, R., 1978. Sign language interpretation and general theories on language, interpretation and communication. In: GERVER, D., ed. *Language Interpretation and Communication*. New York: Plenum Press, s. 109–118.

JONES, R., 1998. *Conference Interpreting Explained*. Manchester, UK: St. Jerome Publishing.

KOPCZYŃSKI, A., 1994. Quality in Conference Interpreting: Some pragmatic problems. In: LAMBERT, S.; MOSER-MERCER, B., eds. *Bridging the Gap, Empirical Research in Simultaneous Interpreting.* Amsterdam; Philadelpia: John Benjamins Publishing Company, s. 87–99.

LLEWELLYN-JONES, P., 1981. Simultaneous interpreting. *Perspectives on British Sign Language and Deafness.* London: Croom Helm, s. 89–104.

LLEWELLYN-JONES, P.; KYLE, J.; WOLL, B., 1979. Sign language communication. In: *International Conference on Social Psychology & Language.* Bristol.

MACUROVÁ, A., 2001. Jazyk a hluchota. *Slovo a slovesnost* 62, s. 92–104.

MAZZA, C., 2001. Numbers in Simultaneous Interpretation. *The Interpreters´ Newsletter*, vol. 11, s. 87–104.

NAPIER, J., et al., 2002. Sign language interpreting: *Linguistic coping strategies*.

NORD, Ch., 2005. *Text analysis in translation: Theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Rodopi.

PADDEN, C., 1989. The Relation Betwwen Space and Grammar in ASL Verb Morphology. In: LUCAS, C., ed. *Sign Language Research: Theoretical Issues.* Washington, D. C., s. 118–132.

PIO, S., 2003. The Relation between ST Delivery Rate and Quality in Simultaneous Interpretation. *The Interpreters' Newsletter* 12, s. 69–100.

PYM, A., 2008. On omission in simultaneous interpreting. *Efforts and models in interpreting and translation research: A tribute to Daniel Gile*, 80: 83.

RATHMANN, CH., 2011. Techniques when working between the written text and sign language – meeting of two languages and two modalities. Referát na konferenci *Sight Translation – Sight Interpreting – Meeting at the Cross Modes.* EFSLI AGM & Conference, 17. 9. 2011. Vietri sul Mare, Italy.

ROY, C. B., 1996. An interactional sociolinguistic analysis of turn-taking in an interpreted event. *Interpreting* 1.1, s. 39–67.

SELESKOVITCH, D., 1978. *Interpreting for International Conferences.* Washington, D. C.: Pen and Booth,

ROY, S. B.; NAPIER, J., 2015. *The Sign Language Interpreting Studies Reader.* Amsterodam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

WADENSJÖ, C., 2014. *Interpreting as interaction*. London: Routledge.

Přehled publikační činnosti

Články

DINGOVÁ, N.; ŠEBKOVÁ, H. Ptá se neslyšící. *Unie* 1–2/2010, roč. XIX, s. 27.

DINGOVÁ, N.; KOSINOVÁ, B. Prevence syndromu vyhoření v tlumočnické profesi. *ToP* 95/2010, roč. XXI., s. 9.

DINGOVÁ, N.; SERVUSOVÁ, J. Ptá se neslyšící. *Unie* 5–6/2010, roč. XIX, s. 27.

DINGOVÁ, N.; KOSINOVÁ, B. Prevence syndromu vyhoření v tlumočnické profesi. *ToP* 95/2010, roč. XXI, s. 9.

DINGOVÁ, N., ŠEBKOVÁ, H. Ptá se neslyšící. *Unie* 1–2/2010, roč. XIX, s. 27.

DINGOVÁ, N.; FALTÍNOVÁ, R. Vy se ptáte, my odpovídáme: Co když tlumočník porušuje mlčenlivost a vyčnívá nějaký typ tlumočení nad jiné? *Unie* 9–10/2009, roč. XVIII, Ruce.cz [online]. [Cit. 2009-20-12.] Dostupný z WWW: <http://ruce.cz/clanky/686-co-kdyz-tlumocnik-porusuje-mlcenlivost-a-vycniva-nejaky-typ-tlumoceni-nad-jine>.

DINGOVÁ, N. První jednání expertního panelu. *Gong* 7–8/2010, roč. XXXIX, str. 23.

DINGOVÁ, N. 10. výročí Komory. *Gong* 9–10/2010, roč. XXXIX, s. 6.

DINGOVÁ, N.; ŠEBKOVÁ, H. Ptá se neslyšící. *Unie* 7–8/2010, roč. XIX, s. 26.

DINGOVÁ, N. Nový projekt pro tlumočníky. *ToP* 101/2011, roč. XXII, s. 14–15.

DINGOVÁ, N. Nový projekt pro tlumočníky. JTPunion.org [online]. [Cit. 2011-09-19.] Dostupný z WWW: <http://www.jtpunion.org/spip/article.php3?id_article=2756>.

DINGOVÁ, N. Shrnutí závěrečné zprávy z výzkumu spokojenosti neslyšících klientů s tlumočnickými službami poskytovanými v ČR. *ToP* 100/2011, roč. XXII, s. 9.

DINGOVÁ, N. Specifika soudního jednání za účasti neslyšícího klienta. *Soudní tlumočník* 4/2011.

KOSINOVÁ, B.; DINGOVÁ N. Projekt Tlumočník očima neslyšícího dítěte jako příklad specifické součásti profese tlumočníka znakového jazyka. *ToP* 4/2011.

Články ve sbornících

Komunitní tlumočení pro neslyšící. In: *Ošetřovatelská péče pro neslyšící a zdravotnictví v ČR* konané 23.–24. března 2007 v Praze. Praha: ČKTZJ, 2007.

Lékař a neslyšící pacient. In: *Tlumočník jako most komunikace mezi slyšícím zdravotníkem a neslyšícím pacientem.* Sborník ke konferenci konané 11. prosince 2007 v Praze. Praha: ČKTZJ,2007.

Reportáže

Dobré ráno s Českou televizí [online]. 2011 [cit. 2011-05-23]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10274470705-dobre-rano/311292320120050-dobre-rano-s-jednickou/video>.

Kultura s dvojkou – Nové album skupiny Traband [online]. 2011 [cit. 2011-06-016]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/10318911545-kultura-s-dvojkou/211542156000117-kultura-s-dvojkou/obsah/160845-nove-album-kapely-traband>.

Neslyšící občané před českými soudy. Ejustice.cz [online]. 2011 [cit. 2011-06-015]. Dostupný z WWW: <http://www.youtube.com/watch?v=5LEw0uLBOf4>.

Neslyším, ale skupinu Traband si poslechnu. Aktuálně.cz [online]. 2011 [cit. 2011-06-08]. Dostupný z WWW: <http://aktualne.centrum.cz/video/?id=378017>.

Studio Kamarád (díl z 25. 9. 2011). Česká televize.cz [online]. 2011 [cit. 2011-09-25]. Dostupný z WWW: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10315095089-studio-kamarad/21154311032/video>.

Kolektivní monografie

DINGOVÁ, N. et al. *Pohádky o zvířátkách v českém znakovém jazyce* [CD-ROM]. Praha: FF UK, ÚČJTK, 2006.

DINGOVÁ, N. et al. *Malá encyklopedie zvířat v českém znakovém* jazyce [CD-ROM]. Praha: FF UK, ÚČJTK, 2007

DINGOVÁ, N.; KONDYSKOVÁ, E. *Soudní tlumočení pro neslyšící.* Praha: ČKTZJ, 2008.

DINGOVÁ, N. *Tlumočník jako most komunikace mezi neslyšícím pacientem a zdravotním personálem* [DVD]. Praha: ČKTZJ, 2008.

DINGOVÁ, N. et al. *Preventing burnout syndrome in interpreting profession* [DVD]. Praha: ČKTZJ, 2009.

DINGOVÁ, N. *Tlumočník jako most komunikace mezi neslyšícím pacientem a zdravotním personálem* [DVD]. Praha: ČKTZJ, 2009.

DINGOVÁ, N. *Překladový slovník základní skautské terminologie český jazyk – český znakový jazyk s výkladem* [DVD]. Praha: ČKTZJ, 2009.

DINGOVÁ, N. et al. *Základy společenské etikety pro neslyšící děti jazyce* [CD-ROM]. Praha: FF UK, ÚČJTK, 2009.

DINGOVÁ, N. et al. *Moje první pohádky v českém znakovém jazyce a v češtině* [CD-ROM]. Praha: FF UK, ÚČJTK, 2009.

DINGOVÁ, N. et al. *Po českých hradech a zámcích s průvodcem v českém znakovém jazyce* [CD-ROM]. Praha: FF UK, ÚČJTK, 2010.

DINGOVÁ, N.; ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, K. *Umělecké tlumočení divadla a hudby pro neslyšící* [DVD]. Praha: ČKTZJ, 2008.

DINGOVÁ, N.; MIROVSKÁ, M. *Transliterátor a vizualizátor v praktických situacích* [DVD]. Praha: ČKTZJ, 2008.

DINGOVÁ, N.; ZÁHUMENSKÁ, J.; HORÁKOVÁ, R. *Specifika tlumočení ve vzdělávání.* Praha: ČKTZJ, 2008.

DINGOVÁ, N. et al.: *Co všechno nevíme a měli bychom vědět o znakovém jazyce, komunitě českých Neslyšících a její kultuře*. Praha: FF UK, ÚČJTK, 2011.

DINGOVÁ, N. et al. *Co všechno nevíme a měli bychom vědět o znakovém jazyce, komunitě českých Neslyšících a její kultuře* [DVD]. Praha: FF UK, ÚČJTK, 2011.

DINGOVÁ, N. *Tlumočník jako most komunikace mezi neslyšícím pacientem a zdravotním personálem – AIDS, ústní hygiena* [DVD]. Praha: ČKTZJ, 2011.

DINGOVÁ, N. et al. *Staré pověsti české ve výuce neslyšících dětí* [DVD]. Praha: FF UK, ÚČJTK, 2011.

DINGOVÁ, N. et al. *Multimediální cvičebnice pro kurz český znakový jazyk* [DVD]. Praha: FF UK, ÚČJTK, 2011.

DINGOVÁ, N.; ČERVINKOVÁ HOUŠKOVÁ, K. *Poznámky pro lektory tlumočníků.* Praha: ČKTZJ, 2012.

Monografie

DINGOVÁ, N. *Soudní tlumočení pro neslyšící.* Praha: ČKTZJ, 2008.

DINGOVÁ, N. *Paměťová a jazyková cvičení pro tlumočníky.* Praha: ČKTZJ, 2008.

DINGOVÁ, N. *Specifika soudního jednání za účasti neslyšícího klienta.* Praha: ASNEP, 2010.

Scénáře pro Televizní klub neslyšících České televize (od 2003, uvedeny scénáře za poslední dva roky)

Audismus ve světě neslyšících (leden 2015)

Kultura neslyšících vinařů (červenec 2015)

Hokejové události ve sportu neslyšících (březen 2015)

Neslyšící automobiloví závodníci (květen 2015)

Cestování jako záliba neslyšících (říjen 2015)

Srpnová noc neslyšících na Tesáku (srpen 2015)

Neslyšící kuchaři: soutěž ve vaření (leden 2016)

Slovenská subkomunita Neslyšících žijících v ČR (únor 2016)

O životě s smrti v komunitě neslyšících (březen 2016)

Prof. Alena Macurová – „matka znakového jazyka“ (květen 2016)

Neslyšící přistěhovalci a imigranti v ČR (červenec 2016)

Neslyšící muslimové u nás a v zahraničí (září 2016)

Raná péče v rodinách s neslyšícími dětmi (listopad 2016)

Legislativa a neslyšící řidiči na českých silnicích (leden 2017)

Neslyšící rodičky doma (únor 2017)

Neslyšící ze sedmé generace (březen 2017)

Umělé oplodnění a genetická eliminace hluchoty (duben 2017)